

Чеканов В.Ю.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ПРОСТІР І ЧАС ВІЙНИ У ВІДОБРАЖЕННІ ЇХ ЗАСОБАМИ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядаються два питання, що мають різний ступінь актуальності у поточній ситуації російсько-української війни. Перше з них пов'язане з потребою знайти дослідний інструментарій, застосовний щодо прогнозування розвитку ситуації. Вирішення цього питання формулюється на прикладі порівняння з аналогічними ситуаціями двох світових війн. Друге питання є теоретичним і зв'язане з визначенням граничних можливостей історичної науки щодо прогнозування розвитку ситуації.

Обидва питання вирішуються за рахунок введення розрізнення між поточним та історичним часами. Перший з них, застосовний в політичній аналітиці, характеризується розімкненістю ситуації в часі і невизначеністю її просторового контексту. Другий використовується в історієписанні і застосовується щодо ситуацій, замкнених в минулому часі і у визначеному просторовому контексті. У статті показується, що відмінності в прийомах історичного дослідження і політичного прогнозування не існує, але різниця полягає саме в тому, до якого з різновидів часу відноситься розглядувана ситуація.

Відповідно до висновків теоретичної частини статті пропонуються певні висновки щодо прогнозування перебігу російсько-української війни. Вони характеризуються запровадженням розрізнення тих аспектів ситуації, щодо яких є чи нема усталеного просторового контексту (масштабу подій), який у найвищому ступені впливає на точність аналізу. Інша частина висновків стосується теоретичної сторони проблеми. Розрізнення аспектів, зв'язаних чи незв'язаних з простором, збільшує нашу обізнаність на тому бекграунді, який визначає апріорну незастосовність науково-історичного інструментарію до прогнозування розімкнених у майбутнє ситуацій, допомагає зрозуміти, з чого побудована історія.

Ключові слова: війна, поточний час, історичний час, прогнозування, простір.

Постановка проблеми. Актуальність досліджень воєнної тематики та вірогідність отриманих результатів перебувають у зворотній взаємозалежності: чим більш нагальними є питання аналізу поточної воєнної ситуації, тим менш точними є результати цього аналізу. У першому наближенні вони виглядають як апріорі неповні через недоступність інформації, хаос перебігу подій і т. і. Вірогідні висновки щодо бойових дій, їх впливу на зовнішню та внутрішню політику держав-учасниць війни, міжнародні відносини навколо них стають можливими лише на відстані часу, який не можна визначити директивно. Таким чином, війна набуває свого усталеного характеру не зразу, а по завершенні періоду, котрий можна назвати стабілізаційним. Поняття «стабілізація» тут пов'язане з визначенням характеру, який отримують бойові дії на великому часовому проміжку. У різних війнах цей період може бути різним: наприклад, у Першій світовій війні він сягав півроку (від початку бойових дій на Західному фронті у серпні до кінця 1914 р., коли обмін ударами воюючих сторін, відомий як «біг до мор», показав неми-

нучість набуття маневреною війною небажаного для учасників позиційного характеру). На інших фронтах тривалість періоду коливалася: від півроку на Східному фронті до невизначеного періоду на Близькосхідному, де постійні політичні зміни навколо театру війни впливали на її характер: зокрема, активізація саудівського короля Фейсала на боці англійців (поштовх до успішних наступів Антанти в Леванті), ліквідація проницьких угруповань в Ірані внаслідок введення туди російських військ (яке вплинуло на перехід турецьких військ до оборони в сусідньому Іраку) тощо [9]. Зауважимо, що наступальні дії на всіх фронтах не вщухали до 1918 р., але ніде вони не змінили усталеного характеру війни як позиційної. Тільки наступ військ Антанти у Франції восени 1918 р. примусив Німеччину до політичного рішення – погодитися на мирні переговори.

На відміну від Першої, Друга світова війна на жодному з фронтів не набула позиційного характеру. Це пов'язано з тим, що на першому її етапі (до червня 1941 р.) бойові дії представляли собою низку короткотривалих кампаній, у кожній з яких

засоби маневреної війни приводили до перемоги раніше, ніж наставав момент стабілізації. Від 1941 р. характер війни змінився: жодна з кампаній, що велися на той момент, не була завершена так само швидко, як попередні, і всі вони – і на Східному фронті, і на Північно-африканському, і на Тихоокеанському театрах війни – розтяглися в часі, але не міняли при цьому маневреного характеру бойових дій [10].

Отже, аналіз двох світових війн показує, що в обох діяли різні закономірності стабілізації. При цьому ми залишаємося «на поверхні» явищ, котрі сприймаємо як обставини (а не зсередини) [6, с. 46]. Тому обидві війни ми розглядаємо не як процеси, залежні від неповторних констеляцій вчинків чи рішень політиків чи воєначальників, а як втілення закономірностей, видимих на поверхні. Тоді в першому випадку позиційний характер війни визначається двома чинниками:

– Обмежене коло країн-учасниць та їхня залежність від загальної політики свого блоку щодо ведення війни (навіть у революційній Росії 1917 р. відхід від цієї політики не розглядався, що спричинило «ноту Мілюкова» і загострення внутрішньополітичної кризи раніше, ніж настали критичні зміни на фронті);

– Переважання засобів оборони над засобами її прориву.

У другому випадку спостерігаємо наступне:

– Ширше коло країн-учасниць, відсутність до 1943 р. загальноблокових політик (наприклад, західні союзники Польщі, оголосивши у вересні 1939 р. війну Німеччині, не наважилися на активні бойові дії на франко-німецькому кордоні, що викликало феномен «дивної війни»; так само, Німеччині у 1942 р. не вдалося схилити союзу її Японію до удару по СРСР на Далекому Сході);

– Переважання засобів прориву оборони над оборонними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика теоретичної історії в тому аспекті, що стосується видів часу та їх впливу на характер історичної нарації, досі в історіографії практично не порушувалася. Тому наша розвідка носить оригінальний характер, спираючись на окремі положення Ф. Анкерсмита і Є. Топольського. Застосування нашої концепції часу до аналізу російсько-української війни також є оригінальним та актуальним засобом верифікації гіпотези з площини теорії історії шляхом прикладення її до поточних подій.

Постановка завдання. Що спільного є між отриманими висновками, начебто протилеж-

ними? Це часова відстань і спричинене нею розуміння просторового контексту обох світових війн як глобальних явищ, як чинників впливу екстраординарного масштабу. Якщо порівняти з ними наші можливості аналізу поточних ситуацій, то навіть у разі застосування аналогічних засобів до таких чинників, як діяльність ООН, ОБСЄ, зовнішня політика США тощо, ці можливості не спрацьовують. По-перше, щодо актуальних подій ми не маємо змоги потрапити «під поверхню» подій через секретність. Тому доведеться залишатися на рівні безособових закономірностей, адже він спільний як для минулих, так і для поточних ситуацій.

Будь-яка минула ситуація має над будь-якою поточною перевагу, яку можна охарактеризувати як *замкненість у часі*. Якщо пояснювати це так, що, мовляв, прогнозування майбутнього неможливе «за визначенням», все ж таки залишається питання: чому? Чому історичний досвід ніколи не може трансформуватися у вірогідне прогнозування майбутнього? Висунемо робочу гіпотезу: при аналізі минулих та поточних ситуацій застосовуються два різні види часу: *історичний* у першому випадку і *поточний* у другому. Запровадження їх розрізнення і аналіз їх придатності щодо дослідження історичних подій і прогнозування поточних становить *мету статті*.

Виклад основного матеріалу. В нашому дослідженні ми виходимо за тематичні межі тих студій теоретиків історії, де запроваджуються різні види історичного часу [6, с. 127–128]. Для нас їх висновків недостатньо, тому що історичний час *реконструюється*, а поточний *проживається*. Щодо першого вистачить дослідних процедур, але він не має того екзистенційного виміру, котрим володіє другий. Тому простіше спочатку визначитися з ним.

Користування поточним часом не є привілеєм лише фахівців – він у кожного «на годиннику». Цей вид часу є індивідуальним. Події в ньому доступні нам лише поверхнево – з газет чи Інтернету. Цей час також характеризується невключеністю у широкі просторові контексти. Ми, залишаючись індивідами, можемо апріорі приписувати рішенням ООН глобальний масштаб, але не можемо передбачити відмову певних країн від виконання цих рішень і наслідки цього. Ми можемо самостійно спрогнозувати можливий масштаб події, але не можемо передбачити його зменшення / збільшення.

На відміну від нього, історичний час не є часом лише індивідів. У нього глибший рівень

інтерпретації – не лише прагматичний, а й психологічний [6, с. 47], на який ми можемо вийти внаслідок доступу до персоналій. Крім того, йому властиве постійне сталє сполучення із просторовими контекстами: локальними, регіональними, глобальними. Визначення масштабу минулих подій внаслідок замкненості у часі характеризується *незворотністю*, яку нам психологічно зручно називати *точністю*, оскільки замкнені в часі ситуації спокушують розглядати їх як *завершені*.

Але завершеність ніколи не може бути однозначно доведеною: по-перше, картина історії залежить від істориків та їхнього суб'єктивізму [8, р. 75–76], тому однозначність досяжна лише для односторонніх. По-друге, певні ситуації (проголошені завершеними) можуть розвиватися і надалі чи повторюватися. Точність, досяжна для нас, є насправді фікцією. Що це, взагалі, таке – точність? Точність є властивістю т.зв. *точних наук*, в яких вона досягається застосуванням математичних засобів і повнотою індукції, що характеризує дію фізичних законів. Обидва ці параметри встановлюються методами *розрахунку* та *експерименту*, які в принципі незастосовні в історії.

Рисою, яка відрізняє фізичні закони від т.зв. *законів історичного розвитку*, є повнота індукції. Вона гарантує, що за визначених умов фізичні закони діють незмінно. Такої гарантії ніде не простежується в історії. Суспільний розвиток керується насправді *закономірностями*, дія яких може порушуватися втручанням невизначених (будь-яких) чинників за невизначених (будь-яких) умов. Точність визначення подій в історичному часі є психологічною зручністю, потреба в якій задовольняється через ототожнення точності з *незворотністю* і присвоєння цій останній уявної *завершеності*. «Закон історичного розвитку» проголошується доведеним (підтвердженим) саме через розгляд ситуації як завершеної. Втім, єдина досяжна для істориків точність – фактографічна. Це точність опису, а не розуміння. За Є. Топольським, можливість розуміння залежить не від самих істориків, а від типів нарації – наприклад, від того чи в діахронному чи в синхронному викладі побудована лінійна послідовність подій [6, с. 127–128].

Тобто, ніякої точності визначення моменту в часі, коли ситуація стає завершеною, не існує. Це була б *точність розуміння*, а вона недосяжна. Завершеність – це результат концептуалізації низки подій, об'єднання їх у комплекс, що включає *процес, передумови, наслідки* тощо. Напри-

клад, теза «Всі імперії розпадаються» у 1991 і 2024 рр. мала різні значення: у 1991 р. вона звучала як підтвердження «закону історичного розвитку»: доба імперій здавалася завершеною в часі. Але зараз усе інакше, і це не вперше в історії. Це спричиняє психологічні впливи на її репрезентацію і такі явища як неспівпадіння висновків історичних і неісторичних тверджень, бодай подібних за семантичною структурою [8, р. 5–7, 45]. Тут немає нічого спільного з точністю фізичних законів, які не потребують для роботи гарного настрою у фізиків і дозволяють у будь-якій ситуації спрогнозувати незмінність своєї дії.

Фактографічна ж точність досяжна при описі будь-яких подій, навіть тих, що перебувають у поточному, розімкненому в майбутнє часі. Різниця між поточними та історичними подіями може бути в статусі засобів їх концептуалізації. Якщо до подій в історичному часі прикладаються історичні закономірності, то з аналогічними цілями в поточному часі створюються *гіпотези*. Щодо гіпотез варто зауважити, що не існує принципової їх відмінності від прийомів аналізу історичних подій. Визначення моменту завершення історичної події є таким само гіпотетичним, хоча може переслідувати інші цілі – наприклад, надання форми проміжкові часу [8, р. 72]. Для цього, наприклад, створюються твердження, хронологічні межі яких не збігаються із межами подій, що визнавалися до втручання істориків. Наприклад, в СРСР планова економіка і ті, хто в ній жив, користувалися п'ятирічками як маркерами часу, але з пострадянської історіографії подібні маркери зникають. Наскільки це правильно? Воно вкладається у вимоги декомунізації, але руйнує контекст. Є. Топольський називав це «іграми з часом», «річницькою історією» [6, с. 129]. Отже, твердження, параметри яких не збігаються з подіями, є такими саме гіпотетичними, як і твердження щодо майбутнього. І з поточним, і з історичним часом ми працюємо однаково непевними засобами, тоді звідки ж береться наша певність щодо другого?

Точність аналізу підвищує стабілізація події в часі. Точність вища для подій віддаленого минулого: так, теза про завершеність «холодної війни» звучить менш вірогідно, ніж, наприклад, про завершеність наполеонівських війн. Тому наполеонівські війни гарантовано стабілізовані в часі як завершена подія, а «холодна війна» у 2024 р. знов сприймається як незавершена [5].

Відмінністю підтверджених гіпотез є їхнє розташування у замкненому часовому контурі, що

дозволяє тлумачити їх як закономірності, от і все. По суті, запровадження понять на кшталт «зако-нів історичного розвитку», «історичних закономірностей» є виявом застосування гіпотез щодо подій не у поточному, а в історичному часі. Це «річникарська історія», але від достовірної її уже не відділити. Опис явища як малодослідженого неодмінно включає і опис проблем, а не тільки результатів їх розв'язання [7, с. 87–89].

Події минулого нездатні «зреагувати» на довільне застосування щодо них «річникарських» гіпотез. Якщо у сьогоденні гіпотези розташовуються у часі, розгорнутому в майбутнє, і виступають як прогнози (що часто не реалізуються), то події минулого беззахисні перед волонтаризмом дослідників – їхні схеми не можуть бути відкинуті, навіть якщо ми усвідомлюємо апріорну довільність аналітичних процедур. Те ж, що певні гіпотези логічні і відповідають фактам, робить їх прийнятними для істориків, але не точними в сенсі, властивому точним наукам. Нагадаємо, точність тут можлива лише щодо фактографії. Однак наслідки бувають несподівані. Наприклад, гіпотези істориків щодо античності виглядають логічними і відповідними фактам, коли враховують *увесь* масив відомих фактів, часто фрагментований через незадовільний стан джерел. Навіть не помічають, що врахувати 100% відомих фактів античної історії і 100% фактів сучасної історії – це дві різні дослідні процедури, між якими немає чіткої кореляції. Немає ж її, оскільки немає чіткої відповіді, чи збереглися від античності саме істотні факти, що гарантують точність узагальнення. Якщо замість незбережених фактів історики вимушено враховують *будь-які* інші, гарантія точності теж стає *будь-якою*. Для сучасності, від якої ми володіємо повнотою фактів, такої проблеми не існує.

Якщо повернутися до воєнної тематики і розглянути проблему на тлі дослідження війн, особливо 2022–2024 рр., можна зробити деякі висновки.

По-перше, завжди зберігається можливість точного прогнозування поточної ситуації, яке можливе у разі врахування повноти фактів. Однак поточна воєнна ситуація має свою специфіку. Вона пов'язана із секретністю, яка і вилучає з відкритого доступу частину фактів, і занепащає інформаційний простір хибними даними в рамках інформаційної війни. Створюється ситуація, в якій неможливо розрізнити справжню і фейкову інформацію, неможливо отримати ту повноту даних, яка дозволить розглядати поточну ситуацію як подібну до історичних.

По-друге, ситуація є тотально розімкненою у майбутнє. Наприклад, СВО, залежно від того, хто намагається спрогнозувати подальший перебіг війни, розглядається як потенційна причина: 1) розгрому та зникнення України, 2) ослаблення та розпаду Росії, 3) посилення глобальної нестабільності та ядерної небезпеки, 4) зміни світового порядку, ерозії і краху демократії як неефективного політичного режиму. В інформаційному просторі всі ці перспективи, попри те, що вони належать до різних нарративів, можуть споживатися як єдиний інформаційний продукт, а факти, присутні в ньому – тлумачитися як складники фактографічної точності.

Факти, приналежні до різних нарративів, можна об'єднувати в єдину схему, відділяти від інтерпретацій, піддавати верифікації, порівнюючи їх у різні способи. При цьому аналітики стикаються з тією ж проблемою, що робить неперевірюваними гіпотези істориків. Адже фактографічна точність, доступна історикам, не є точністю узагальнень. Прогнози ніколи не верифікуються в інший спосіб, крім стабілізації в часі, яка робить один з наявних сценаріїв достовірним через невідворотність розвитку ситуації.

Будь-які спроби аналізу та прогнозування поточної ситуації наражаються на те, що єдиним критерієм точності стає замкненість в часі. До моменту, поки ситуація не розімкнеться в майбутнє, вона сприймається як завершена. Однак при цьому зовсім не звертається увага на те, що до завершених ситуацій застосовується не поточний час, а *історичний*.

Основну відмінність між ними ми вище описали як різне відношення до просторового контексту. Історичний час є часовою структурою, нерозривно пов'язаною з простором. В описі історичних подій просторові впливи визначаються чітко, тоді як в описі поточних ситуацій – ні. Наприклад, російсько-українську війну, що йшла з 2014 р., політики і аналітики Заходу не розглядали як війну взагалі (або плуталися у визначеннях на кшталт «елементів громадянської війни»); повномасштабне вторгнення 2022 р. розглядали або як дії щодо відновлення СРСР, або як намагання анексувати і приєднати до РФ низку областей України. А з кінця 2023 р. у медійному просторі стали з'являтися публікації про те, що, ймовірно, справжня мета Росії – переформатування світового порядку, ослаблення НАТО і знищення «колективного Заходу» як такого [2; 4].

Отже, ми бачимо методологічну беззбройність щодо аналізу розімкненої в майбутнє ситуації,

виявом якої є плутанина з масштабуванням події. До неї, виявляється, можна одночасно прикладати три різні масштаби, не порушуючи при цьому точності опису. Ми можемо підозрювати, що з трьох можливих варіантів опису подій реалізується лише один або, щонайбільше, два (наприклад, відновлення СРСР може проходити у формі анексії окремих областей). Однак у нас немає жодного критерію для визначення, які саме варіанти реалізуються в подальшому.

Таким чином, історичне і політичне мислення засновуються на принципово відмінних часових структурах. Політичне мислення спирається на час, розімкнений у майбутнє. Причиною апріорної непевності політичних прогнозів є не гіпотетичність подальшого розвитку ситуації (історичне мислення так само «річницьке», гіпотетичне), а її специфічне відношення до просторових структур. Вони абсолютно впливають на історичне мислення і ніяк – на політичне. Специфіка політичного мислення в тому, що його суб'єкти сперечаються щодо масштабу подій, який виражається простором, залученим до розвитку ситуації. Проблема у виборі масштабу: залежно від того, чи є теперішня ситуація локальною, регіональною чи глобальною, вона просуватиметься у напрямі, котрий виключить інші альтернативи.

На межі 2023–2024 рр. ситуація навколо війни в Україні розглядалася із застосуванням трьох можливих масштабів: 1) локальна війна України за незалежність, у якій колективний Захід виступає як добровільний партнер України та захисник принципів ООН і демократичних цінностей (але не є воюючою стороною), 2) регіональна війна за відновлення СРСР за рахунок країн, пов'язаних з безпековими та політичними структурами, створеними колективним Заходом, і 3) глобальна війна (подейкують терміни «проксі-війна», «фрагментована світова війна»), в якій Україна виступає як гібридна зброя колективного Заходу, підтримка якої є для нього засобом не воювати безпосередньо [1; 5].

Відповідно, у першому варіанті розгром і зникнення України є для колективного Заходу іміджевою, ціннісною (але не політичною) поразкою, в другому – політичною, у третьому – і політичною, і військовою. Перші дві ситуації можна охарактеризувати як «прорахунки» чи «помилки» лідерів колективного Заходу і тільки третя є для нього реальною поразкою. Відповідно, з прагматичної точки зору сам Захід тяжітиме до першого варіанту [3].

Ідентифікація поточних подій безпосередньо зв'язана з їх масштабуванням. У перших двох варіантах залучення Заходу має частковий характер.

Тільки у третьому він ідентифікується як воююча сторона. Відповідно, у ньому капітулянтська позиція країн Заходу знаменує його поразку, тоді як у перших двох є лише поразкою України, а для Заходу теоретично зберігаються можливості політичного маневру, «збереження обличчя». У переддень Другої світової війни частина тогочасних міжнародних конфліктів так само не розглядалися в такому однозначному контексті: локальні конфлікти 1931–1939 рр. ідентифікувалися як вогнища майбутньої війни не усіма політичними спільнотами та аналітиками. Навіть аншлюс Австрії у березні 1938 р. все ще не розглядався як така загроза, і лише восени 1938 р. криза навколо Чехословаччини привернула до себе увагу лідерів «колективного Заходу» на найвищому рівні [10]. Але, потрапивши в історичний час, усі ці події розглядаються нині як ланки того ланцюга, який привів до розв'язування світової війни. Для сучасників же ці події розміщувалися в інших просторових контекстах, відтак, в інших системах причинно-наслідкових зв'язків.

Висновки. Проведене дослідження повертає нас до старого питання: чого вчить історія? Ми називаємо це питання «старим», адже його нерозв'язаність давно вилучила його з переліку нагальних завдань історичної науки. У сучасній теорії історії їй не надається завдань з прогнозування майбутніх ситуацій, але чому?

Подібні прогнози для істориків були б можливі лише за аналогіями з попередніми ситуаціями, але наукова цінність умовиводів за аналогією щонайменше сумнівна. Додамо, що основним засобом умовиводів в історії є побудова гіпотез, на які минулі ситуації уже не реагують, Оцінка таких гіпотез – лише верифікація їхньої логічності та відповідності фактам. Їх «річницький» характер давно не сприймається як негатив.

Наші гіпотези щодо майбутнього вибудовуються за допомогою того ж інструментарію. Здатність теперішніх ситуацій реагувати на прогнози є наслідком їх розташування в поточному часі, а не застосування відмінної методології. Отже, засоби побудови концепцій поточного і історичного розвитку нічим між собою не розрізняються – і там, і там у нас на озброєнні гіпотези як специфічний засіб розташування фактичного матеріалу, його концептуалізації, узагальнення та виведення на теоретичний рівень опису.

На цьому рівні гіпотези застосовуються як щодо минулого, так і щодо майбутнього часів. Відповідно, концептуалізація минулого і прогнозування майбутнього є інтелектуальними операціями, подібними за засобами здійснення. Відмінність між

історичним і політичним мисленням лежить не в площині відмінності між інтелектуальними операціями. Вона в тому, що гіпотези в історичному і політичному мисленні, будучи подібними за будовою, спрацьовують по-різному через використання їх в різних контекстах: *історичному*, який характеризується сталою взаємодією між часом і простором ситуації, і *політичному*, в якому саме визначення просторового контексту наражається на неможливість однозначного визначення масштабу. На прикладі двох світових війн ми пересвідчилися, що визначення масштабу жодної з них не було можливим у політичній ситуації (в момент, коли аналітик перебуває «всередині»), а стало

можливим лише в історичній перспективі. Засобом його в аналізі війни є стабілізація воєнної ситуації (позиційної чи маневреної). Стосовно ситуації 2022–2024 рр. можна сказати, що прогнозування тут ускладнюється тим, що кампанії 2022 і 2023 рр. істотно відрізнялися між собою, адже перша з них більше нагадує Другу, а наступна – Першу світову війну. Однак на початку 2024 р. очевидним стали безпрецедентна технологізація засобів ураження противника поряд із намаганням «колективного Заходу» посилити роль дипломатичних засобів у розв'язанні російсько-українського конфлікту. Як виглядає просторовий контекст такої оновленої війни? Знак питання.

Список літератури:

1. Карпець Олександр. Захід програє Москві гонку озброєнь. Про Україну і говорити нічого. URL: <https://enovosty.com/uk/service-ukr/topnews-ukr/full/0212-zaxid-prograye-moskvi-gonku-ozbroyen-pro-ukrainu-i-govoriti-nichogo> [дата звернення 12.01.2024]
2. Карпець Олександр. У запеклій війні України проти російської агресії першим капітулює Захід. URL: <https://enovosty.com/uk/service-ukr/topnews-ukr/full/2811-u-zapeklij-vijni-ukraini-proti-rosijskoi-agresii-pershim-kapituluuye-zaxid> [дата звернення 12.01.2024]
3. Касьянов Юрій. Гарантії війни. URL: https://censor.net/ua/blogs/3466904/garant_vyini [дата звернення 12.01.2024]
4. Пекар Валерій. Сценарії майбутнього. URL: https://censor.net/ua/blogs/3466251/stsenar_maybutnogo [дата звернення 12.01.2024]
5. Пекар Валерій. Що робити західним елітам? URL: https://censor.net/ua/blogs/3446379/scho_robiti_zahdnim_eltam [дата звернення 12.01.2024].
6. Топольский Єжи. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації. Київ: К.І.С., 2012. 400 с.
7. Чеканов Всеволод. Фемний лад у Візантії в історіографії: проблема «малодослідженості». *Київська старовина*. 2010. № 3. С. 83–90.
8. Ankersmit F.R. Historical Representation. Stanford: Stanford University Press, 2001. 317 p.
9. World War I. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/World_War_I [дата звернення 12.01.2024].
10. World War II. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/World_War_II [дата звернення 12.01.2024].

Chekanov V.Yu. WAR SPACE AND TIME IN REFLECTION OF THE MEANS OF HISTORICAL RESEARCH

The article deals with two issues simultaneously which possess the different level of importance nowadays under conditions of Russian-Ukrainian war. The first one is connected with the need to find out research toolkit to foresee situation's development. The solution is searched in comparison with two previous world wars. The second one is theoretical and dedicated to the need of identification of borders accessible for prognoses made with means of historical instruments.

Both issues are considered from the view point of difference between current time and historical time. The first one is featured with the openness into the future and non-finished character of the situation along with non-specified space context. The second one is used in historical narration and is featured with enclosure into finished situation with specified space context. Thusly, there's no difference between research toolkits used in both situations (both are highly dependent upon hypothetical provisions), but the difference is between two kinds of time belonging to current and past situations.

According to the conclusions made in theoretical part there are some recommendations made concerning the Russian-Ukrainian war. The most important one is linked with the necessity to discern situations where space context is / isn't known. Some situations cannot be specified because its scale is arguable. The other part of conclusions deals with theoretical background of history. The discerning situations with / without precise scale influences the quality of our research greatly. It influences by the way our a priori disbelief in prognostic function of historical studies. On whole, the article is no breakthrough in such prognoses but it is useful in improving our knowledge about what history is made of.

Key words: war, current time, historical time, prognosis, space.